

TARONG

Pagtanom ha Gawas o Mahawan nga Lugar

Pamilya o Grupo Han Tanom: Solanaceae
(hulagtob, tarong, kamatis)

Pagliwan-liwan han Tanom

Kahaman han pagtanum hin tarong, liwani ine hin utanon nga Cucurbits parehas ha melon, hantak, ampalaya, pipino, dahunon nga mga utanon, *Brassicas* ngan mais. Likaye an pagtanom hin atsar o hulagtob, kahuman pagtanom hin tarong.

Klima ngan Tuna nga Pagtatanman

An pinaka-maupay nga temperatura para han pagpamunga han tarong kay aada ha 21-30 °Centigrado. Maguti an panmunga kun an kapas-on han panahon kay malapos ha 35 °Centigrado ngan kon maubos liwat ha 18 Centigrado. An tarong naayon pagtubo ha tuna nga barason ngan matambok ngan an tuna nga napundok o dinara han baha. Amo nga likayan gud an tuna nga tatamnan nga pilit-pilit o dire dali mahubasan hin tubig. Damua an mga lata nga *organic matter*, nga an kaaslumon ada ha 6.0- kutob ha 6.5.

Pag-andam han Tuna nga Tatamnan

Limpyohi ngan kuhaa an mga banwa ha tuna nga pagtatamnan. Sukla an kinahanglan nga kadak-on ngan araduhi. Pagsukol hin usa ka metros ngan tunga an kahalapdon nga kanal ha tunga-tunga han kada lugar nga tataamnan hine. Araduha nga an kahalarom aada ha 15-20 sentimetro. Kagkaga an tuna makaduha para madugmok an mga buk-ol nga tuna ngan mapatag ine. Habuki an kada tuna nga tatanman nga may kahataas nga 20 hangtud ha 30 sentimetro.

Paggamit han Plastik nga Pantabon ha Tuna

Kag-kaga an taramnan nga lugar gamit an kag-kag ngan andama an plastik nga pantabon.

Ibuklad an plastik nga tabon ha tatanman diin an kolor abo (silver) nga kolor amo an igkada ha baw-baw ngan an itom nga kolor amo an ibutang ha ilarom, inigtapon ha gin-andam nga tuna nga pagtatamnan. Hugti an plastik nga tabon gamit an kawayan ha kada isigka-gilid hine mga 15 kutob ha 20 centimetros nga

kahara-yoon. Butangi gihap hin mga tusok nga kawayan an tabon nga plastik nga may kahatas-on nga 5 kutob ha 10 ka metros ngan may kadak-molon nga 1.5 centimetros.

Dugangi pa ine pag butang hin mga sanga-sanga han kahoy kada 50 centimetro an kaharay-on para madig-on ngan dire dali mapakli an gintapon nga plastik. Para malikayan an makusog nga kapas-on ha ilarum han gintapon nga plastik, buhui hin gudti nga buho an tabon nga plastik ngan parehas ha sug-angan nga porma mga 50 sentimetros para makahungaw ine. Mas sayon ngan maupay gamiton an lata nga mayda baga hin uring ha sulod para ha paghimo han mga buho.

Organiko nga Pangtabon: Kabalyo han plastik nga tabon, pwede gumamit hin mga dahon han madre de kakaw nga may kadak-molon nga 2.5 sentimetros para mapugngan an dali nga pag-alisngaw han tubig ngan pagka-uga han tuna ngan para gihap papreserba an tubig nga aada hine. Pina-agi hine mapugngan gihap an pagtubo han mga banwa ngan siot. An tanom nga "hagonoy" (*Chromolaena odorata*) amo it epektibo ngan pinaka-maupay nga pantabon han tuna. Pwede gihap nga gamiton an uhot ngan panit han humay o dahon han madre de kakaw parehas nga pantabon ha tuna nga gintamnan.

Plastik nga pantabon nga pwede na buho-an

Pag-atiman han Liso/Semilya

Seguraduha nga matambok ngan waray atakiha hin sakit ngan waray insekto an liso han atsar nga igtaranom. Hiroti an liso para malikayan an pagkadunot hine. Ubos ha maupai nga kabutang an pagtubo han igtaranom, ngan human ini ginpatubo sulod ha 4 ka semana ngan ha may 4-5 na ine nga mga dahon, pwede na ine ibalhin ngan igtanom ha tuna nga gin-andam.

Gamiti hin estro nga amo it garamiton ha pag-inom parehas ha softdrinks ha pagputos hit punoan usa ka adlaw ha dire pa ine ibalhin para dire kao-non hin timos ngan iba pa nga mga naka-on nga insekto.

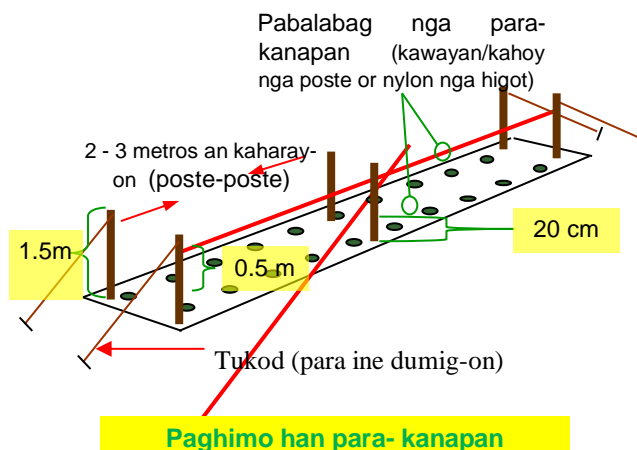
Pagbalhin han igtaranom

Buhata an pagbalhin han seedling kon malindong na ngan sayo pa ha aga samtang waray pa sirak. Hinaya ine pagtalpok ngan tabuni an gin-andam nga buho ha tuna.

Bis-igi dayon hin tubig para mas maupay an kabutang han mga gamut ha tuna. Bis-igi gihap an palibot han tanom hin fungicide kun kinahanglan.

Pagpakanap han Tanom

1. Pakanapa an tanom duha ka semana tikang ha pagbalhin hine.
2. Paghimo hin para-kanapan gamit an kawayan nga mga poste gamit an ipil-ipil ha kada ligid han saburan ngan mayda duha hangtud ha tulo ka metro an kaharay-on ngan usa hin tunga ka metro an kahatas-on.
3. Paghigot hin alambre nga pahigda ha isig katapusan han poste nga kawayan nga may kahatas-on nga tunga ha metro. Ihigot an mga sanga han tarong didto ha alambre gamit an pisi.
4. Kon an tanom magtikang na pamunga, seguroa nga waray natumba ngan naglaylay nga sanga kon dire kinahanglan nakatindog an mga sanga hine para malikayan nga waray

matatagan an mga insekto. Higi an nanlalay-lay nga mga sanga nga damu an bunga para dire ine matumba ngan mabari.

Pagkontrol han banwa

- Bungkaga an tuna ha dire pa ine tamnan para maibanan an pagtubo han banwa ngan malikayan an pagtig-a hine.
- Gamit hin organiko nga pantabon han tuna para maibanan an banwa.
- Kon dagko naan tanom, gamiti na ine hin bolo ha pag tanggal han mga banwa ngan siot.
- Bombahi hin herbicide nga pamatay han banwa an mga kanal ngan ligid/agian han mga tuna nga gintamnan.

Pagkuha han Bunga

Kuhaa an mga bunga kada (3) tulo hangtud ha (4) upat ka adlaw an lat-ang kon ine igbaraligya ha merkado. Kasagaran mahimo nga kuhaon an mga bunga kahuman ha 55 kutob ha 65 ka adlaw tikang ha pagtanom o kon green na an kolor han bunga ngan dire na ini bata o depende na gihap it karuyag han manmaralit.

An bata o sobra nga kagurangan/ kahinogon han bunga amu an hinungdan nga dali la ine madunot amo nga kinahanglan na ine kuhaon kon maabot na an saktong kalidad ngan kagurangan. An pagpanguha han tarong buhaton ha sayo pa ha aga samtang matugnaw paan panahon o an temperatura han aga para maibanan an kapas-on han bunga. Ibutang ha malindong nga dapit an kinuha nga bunga nga dire gud ine masirakan.

Pamaagi han Panguha: Ha pagpanguha, gamiti ine hin matarom ngan malimpyo nga mga gamit. Tiruka ngan ilubong an mga nasakit nga bunga para mamenosan an pagtapon ngan an pagkanap han mga nasakit ha tarongan.

Pagdumara han abono, Patubig ngan paglikay han mga peste ngan sakit nga nakakatapon ha tarong

PERYOD HA PAGTUBO HAN TARONG					
	Ha dire pa itanom	Pagbalhin han tanom	Pagtubo	Panmukad/Panmunga	Pag-gurang
					
Abono	Ha dire pa itanom, butangi daan hin abono an kada buho nga tatamnan ngan isagol ine ha tuna. Ha panahon han pagtubo na han tanom, abonohi ine utro usa ka pulgada an distansya tikang ha punoan han tanom. Seguroa gud nga dire maigo an dahon han tanom an abono para malikayan an pagkasunog hine. Dugange paan abono nga ighatag ha tanom kada ika-duha ka semana labina ha panahon han panmunga ngan human an panguha han bunga hine. Gamita ine nga basihan kon san-o nga ano kadamu an pag-abono.				
San-o	1 ka semana ha dire pa itanom	2 ka semana human pagtanom	4 ka semana kahuman pagtanom	6 ka semana kahuman pagtanom	Dugang pa nga pag-abono
Kadamu	10 gramo nga <i>complete fertilizer</i> (16-16-16) 500 gramo nga organikong abono	150 ka gramo nga <i>calcium nitrate</i> (CaNO ₃) itunaw ha 8 ka litro nga tubig dida ha 3,6 ngan 9 ka adlaw kahuman ha pagbalhin han tanom	10 ka gramo nga <i>Ammonium phosphate</i> (16-20-0) kada semana (ha ika- 2 ngan ika-4 nga semana) <i>complete</i> nga abono (16-16-16) ha ika-tulo nga semana)	1 kutsara (10 gramo) nga <i>muriate of potash</i> (0-0-60) ha ika- 5,6,8 ngan 9 ka semana tikang ha pagbalhin han tanom. Ngan 1 ka kutsara (10 gramo <i>complete</i> (16-16-16) ngada ha ika-7 ngan 10 kasemana	Utrohi an pag-abono kon kinahanglan
Patubig	Pagsukol hin tubo nga gagamiton ha patubig nga amo an mabis-ig ha tanom kada tudling. Gamiti hin tag-usa ka tubo kada tudling nga may buho nga 25 centimetro an kaharay-on nga amo it maserbe nga arawasan han tubig alang han panbis-ig han mga tanom. Pinaka maupay nga pamaagi nga hulson hin duro an tuna kay makatubo gihap an gamut han tarong ha sugad hine nga tuna.				
		Bis-igi an bag-o nga tinanom nga seedling kada adlaw, direkta ha punoan han tanom kutob ine maulian ngan dire na manlaya (1-2 ka semana)	Eksaktoha an pagbis-ig han tarong kutob nga an tuna mahulos na hinduro mga unom ka pulgada	Bis-igi kada ika tulo (3) ngadto ha ika upat ka adlaw mga upat kutob ha unom ka oras o kutob nga an tuna mahulos na hin duro. Ayaw pamadhi ngan pasobrahe an tubig ha tanom	

TARAMDAN HAN MAG-UUMA

Peste/ Insekto	Para mamenosan an pag pan- ngatake han mga sakit gamita an magtambok ngan dire sakiton nga mga tanom o seedling nga igtaranom labi na ha panahon pagbalhin hine.			
		Eggplant Shoot and fruit Borer (EFSB) o ulod ha udlot ngan bunga han tarong Mealybug, Mirid bug, aphids, thrips, mites	Eggplant shoot and fruit borer (EFSB) o ulod ha udlot ngan udlot ngan bunga han tarong Mealybug, Mirid bug, aphids, thrips, mites	Eggplant Shoot and fruit Borer (EFSB) o an ulod ha udlot ngan udlot ngan bunga han tarong Mealybug, Mirid bug, thrips, mites
Mga sakit	Para maibanan an pangatake han mga sakit, gamita an magtambok ngan dire sakiton nga mga tanom/seedling nga igtaranom labi naha panahon ha pagbalhin hine.			
		Bacterial wilt (Pagkalaya ngan pagkamatay tungod ha Bacteria), Fusarium wilt, blight, stem rot (pagkalaya han punoan ngan sanga), bacterial spot	Bacterial wilt (Pagkalaya ngan pagkamatay tungod ha Bacteria), Fusarium wilt, blight, stem rot (pagkalaya han punoan ngan sanga), bacterial spot	Bacterial wilt (Pagkalaya ngan pagkamatay tungod ha Bacteria), Fusarium wilt, blight, stem rot (pagkalaya han punoan ngan sanga), bacterial spot

Pag-atiman han nakuha nga bunga

- Para malikayan an pagtapon han mga dunot nga bunga ngan dali hine nga pagkadunot lain- laina an mga bunga basi ha kalidad hine. Ibulag an mga bunga nga maupay an kurti ha mga dunot.
- Para maka-presyo ka hin dako, ilain an pinaka maupay an kalidad o klase han bunga, lain-laina ine basi ha kolor, kadagko ngan kalidad depende ha karuyag ngan kinahanglan han manmaralit.
- Para maibanan an mga gasgas ngan bun-og han bunga, likaye nga dire ine mahulog, ayaw iitsa ngan ayaw gihap guyura an surudlan hine.
- Ayaw gihap lingkuri o tungtungi an bawbaw nga dapit ha pinundok nga utanon ngan tarong
- Ayaw ipirit pagsulod ha surodlan an mga tarong kon dire nagud ine maigo. Likayi gihap nga kulang ngan sobra an isulod ha surodlan.
- Para malikayan an pagkagasgas han bunga, hapini hin dahon han saging, newspaper, tela, o bisan ano nga panhapin kon ini isulod ha surodlan, karton nga kahoy, plastik o karton.
- Kon nakuha naan mga bunga, mas dali na ine madunot kon ikumpara ha aada pa ine ha punoan.
- **Kuhaa** an mga bunga kon kulop na o di ngani sayo pa han aga samtang matugnaw paan panahon.
- **Ibutang** gihap ha malindong an mga kinuha nga bunga ngan likaye nga mabulad ine ha sirak.

- **Kuhaa ngan ilain** an mga bunga nga maglain ngan dire maupay an kurti ngan mga nadunot tungod kay gin- atake hin insekto.
- **Ilain** an mga bunga nga parehas an kolor ngan kadak-on. Lain-laina an mga bunga nga hilaw, kalbanga-an/tagilhaw ngan hinog. Ibutang ine ha iba nga surodlan. Kita-a an saktong kolor ngan kadak-on han bunga basi ha nauna nga basihan (standards). Ibutang ha segunda nga klase an nahabilin nga mga bunga para ini maiha, makapresyo ka hin eksakto ha imo produkto depende ha kadagko ngan kolor o klase.
- **Isulod** ha karton kun mahimo an mga nakuha nga bunga nga darad-on ngan ibaraligya ha merkado.ayaw lingkuri an karton o ibutang ine ha ilarom han iba nga utanon para malikayan an pagkadunot ngan pagkalata hine.
- **Ibaligya** gihap an mg nakuha nga bunga. Kun mahimo, ibyahe ini ha gab-i o dire ngani sayo hit aga kay kon maiha ine nga mapondo, mas madugang nga dali la ine madunot.
- **Monitora** kitaan kon gin ano ngan ano an mga pama-agi ha pagdurayhag han imo abot didto ha merkado ngan permi siguraduhan nga mapaupay paan kalidad han imo mga baligya/produkto ha merkado.

Mga Angay Pang Buhaton

- Limpyuhi ngan kuhaa dayon an nahabilin nga tanom nga kinuhaan nahan bunga. Araduhan an gintamnan para malikayan an pagtapon ngan pagdamo han mga peste ngan

TARAMDAN HAN MAG-UUMA

sakit nga amo an nakatapon ha iba pa nga mga maupay it tubo nga tanom. Importante gud hin duro ine nga buhaton.

Applied Horticultural Research Pty Ltd (AHR), the Australian Centre for International Agricultural Research (ACIAR) and NSW Department of Primary Industries (NSW DPI) make no representations and expressly disclaims all warranties (to the extent permitted by law) about the accuracy, completeness, or currency of information in this fact sheet. Users of this material should take independent action before relying on its accuracy in any way. Reliance on any information provided by AHR, ACIAR or NSW DPI is entirely at your own risk. AHR, ACIAR or NSW DPI are not responsible for, and will not be liable for, any loss, damage, claim, expense, cost (including legal costs) or other liability arising in any way from your use or non-use of information in this fact sheet, or from reliance on information AHR, ACIAR or NSW DPI provides to you by any other means.